

สารบัญ

บทนำ: คุณรู้สึกอย่างไร	10
1 การวางท่ามีคุณธรรมแบบคลาสสิก	20
2 ความปรารถนาแบบอินเดีย	40
3 แรงแปรปรณางองเปาโล	64
4 ความรักแบบนักรบครูเสด	90
5 สิ่งที่ชาวออตโตมันกลัว	114
6 การล่าแม่มดอันน่าชัง	138
7 ความปรารถนาในเสรีภาพที่หอมหวาน	160
8 การเป็นผู้มีอารมณ์อ่อนไหว	180
9 ความละเอียดกลืนซากูระ	200
10 ความโกรธเกรี้ยวของราชินีแอฟริกา	220
11 ภาวะพวาระเบิด	244
12 ความอภัยสงอวมังกร	264
13 ความรักและ (แผ่นดิน) แม่	284
14 การเผชิญหน้าทางอารมณ์ครั้งใหญ่	308
15 มนุษย์ฝันถึงแกะไฟฟ้าหรือไม่	328

บทตาม: ความรู้สึกสุดท้ายคืออะไร	352
กิตติกรรมประกาศ	360
หนังสือที่แนะนำให้อ่านต่อ (เพื่อเป็นจุดเริ่มต้น)	362
บันทึกท้ายบท	364

ขออุทิศหนังสือเล่มนี้ให้แก่บิดาผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งสองคน
เรย์มอนด์ ก๊อดบีเอียร์ และโรเจอร์ ฮาร์ท
ผมคิดว่าพวกพ่อต้องชอบหนังสือเล่มนี้แน่นอน

A Human History of Emotion

by

Richard Firth-Godbehere

อารมณสร้างโลก

ประวัติศาสตร์มนุษยชาติ
ผ่านหลากหลายความรู้สึก

แปลโดย

พลอยแสง เอกญาติ

บทนำ

คุณรู้สึกอย่างไร

แมวของผมโกรธบ่อยมาก วิธีแสดงความแค้นของมันเป็น
คือสะบัดหางเคาะพื้นและวิ่งไล่หางตัวเองพลางร้องเสียงแหลม แยกเขี้ยว
และขู่ไปด้วย ผู้สังเกตการณ์ที่เป็นคนนอกอาจคิดว่ามันแค่เกลียดหาง
ตัวเอง แต่ผมรับรองได้ว่ามันกำลังแสดงออกว่าหิวเสียโดยมุ่งเป้าหมายที่ผม
มันทำแบบนี้เมื่อผมให้อาหารเข้าไปครึ่งชั่วโมง หรือแย่งที่นั่งประจำของมัน
บนโซฟา หรือทำความผิดร้ายแรงด้วยการปล่อยให้ฝนตกลงมาจากฟ้า
แน่นอนว่าแซชชีไม่ใช่สัตว์เลี้ยงตัวเดียวที่แสดงความโกรธเมื่อเจ้าของ
ไม่เชื่อฟัง ใครก็ตามที่เลี้ยงแมว สุนัข กระจ่าง กู หรือสัตว์ใดๆ ย่อมรู้ว่า
สัตว์เลี้ยงนั้นรู้สึกได้ถึงอารมณ์และแสดงมันออกมาในทุกโอกาสที่ทำได้
พวกมันอาจโกรธ เรียกร้อง และแสดงความรัก แถมบ่อยครั้งยังทำ
ทั้งหมดนั้นพร้อมกันเสียด้วย ดูเหมือนอารมณ์จะเกิดขึ้นในตัวสัตว์เลี้ยง
เพื่ออนุรักษ์ของเราได้อย่างอิสระเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในตัวเรา

แต่จุดหักมุมอยู่ตรงนี้ สัตว์เลี้ยงไม่รู้สึกถึงอารมณ์ครับ และก่อนที่
คุณจะมาปกป้องเนินเขาที่มีป้ายปักไว้ว่า แมวของฉันรักฉันนะ

ผมก็จะบอกว่าไม่ใช่แค่สัตว์เลี้ยงหรือคน มนุษย์เองก็ไม่รู้สึกถึงอารมณ์ เช่นเดียวกัน อารมณ์เป็นแค่ชุดความรู้สึกที่ชาวตะวันตกผู้พูดภาษาอังกฤษ จับมาใช้ในกล่องเดียวกันเมื่อราว 200 ปีก่อน อารมณ์เป็นแนวคิดสมัยใหม่ เป็นการประกอบสร้างทางวัฒนธรรม ส่วนแนวคิดที่ว่าความรู้สึกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสมองก็เพิ่งถือกำเนิดตอนต้นศตวรรษที่ 19 นี้เอง¹

นักภาษาศาสตร์ แอนนา วีแยร์ซบิคกา (Anna Wierzbicka) บอกว่า มีคำเกี่ยวกับความรู้สึกเพียงคำเดียวที่แปลตรงตัวจากภาษาหนึ่ง ไปอีกภาษาหนึ่งได้ คำนั้นคือ *รู้สึก (feel)*² แต่สิ่งที่คุณ *รู้สึก* นั้นไปไกลเกินสิ่งที่คนเรามักมองว่าเป็นอารมณ์ ทั้งความเจ็บปวดทางกาย ความหิว ความอบอุ่นหรือความหนาวเย็น และความรู้สึกเมื่อเราสัมผัสบางอย่าง แค่ภาษาอังกฤษภาษาเดียวก็มีหลายคำที่ใช้กันในหลายช่วงเวลาของประวัติศาสตร์เพื่อบรรยายความรู้สึก เรามีคำว่า *temperament* (หรือ *พินอารมณ์* แต่กำเนิด เป็นลักษณะการแสดงออกที่เกิดจากความรู้สึก) *passion* (หรือ *แรงปรารถนา* เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในร่างกายก่อน แล้วจึงส่งผลต่อจิตวิญญาณ) และ *sentiment* (หรือ *ความอ่อนไหว* เป็นความรู้สึกเมื่อคุณเห็นบางสิ่งที่สวยงามหรือใครบางคนทำตัวผิดศีลธรรม) เราทิ้งแนวคิดเก่าแก่เหล่านี้ไปเกือบทั้งหมด แล้วแทนที่มันด้วยคำเดียวครอบจักรวาลเพื่อบรรยายถึงความรู้สึกประเภทที่เกิดขึ้นในสมอง คำนั้นก็คือ *อารมณ์ (emotion)* ปัญหาคือเป็นเรื่องยากที่จะชี้ชัดถึงประเภทของความรู้สึกที่ทำให้เกิดหรือไม่ทำให้เกิดอารมณ์ มีนิยามของอารมณ์มากพอๆ กับจำนวนคนที่ศึกษามัน บางนิยามรวมความหิวและความเจ็บปวดทางกายเข้าไปด้วย แต่บางนิยามก็ไม่รวม แนวคิดเรื่อง “อารมณ์” ไม่ใช่ความจริง และแนวคิดเรื่อง “แรงปรารถนา” ก็ไม่ใช่ความเท็จ “อารมณ์” เป็นแค่กล่องที่ใหม่กว่า ผมคงต้องเสริมด้วยว่ามันเป็นกล่องที่มีขอบเขตไม่ชัดเจนเอาเสียเลย ถ้าอย่างนั้นคำถามก็คือ หากอารมณ์เป็นเพียงสิ่งประกอบสร้างสมัยใหม่ที่ไม่ชัดเจนจริงๆ แล้วเราจะเริ่มต้นตรงไหนเมื่อเขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องนี้

อารมณ์คืออะไร

ปัญหาใหญ่สุดในการตอบคำถามที่ว่า “อารมณ์คืออะไร” ก็เหมือนกับการพยายามตอบคำถามที่ว่า “สีฟ้าคืออะไร” คุณอาจยกข้อมูลวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการหักเหของแสงและความยาวคลื่นมาตอบ แต่ความจริงแล้วสีฟ้ามีความหมายที่แตกต่างกันไปสำหรับแต่ละคน ในบางวัฒนธรรมอย่างเผ่าอิมบาแห่งนามิเบียไม่ได้มองว่าสีฟ้าเป็นสีด้วยซ้ำ พวกเขาคิดว่ามันเป็นสีเขียวชนิดหนึ่งต่างหาก เป็นเฉดหนึ่งของสีเขียวที่ทำให้พวกเขาแยกแยะสีใบไม้ในป่าและทุ่งหญ้าที่อาศัยอยู่ได้ การแยกความต่างระหว่างใบไม้สีเขียวฟ้าไร้พิษกับใบไม้สีเขียวเหลืองเป็นพิษอาจตัดสินความเป็นความตายได้เลย³

ถ้าเราคิดการทดสอบเรื่องสีขึ้นมา แล้วขอให้สมาชิกเผ่าอิมบาเลือกของที่มีสีเหมือนหญ้าไว้กองหนึ่งและสีเหมือนท้องฟ้าไว้อีกกอง คุณก็จะได้ของกองหนึ่งที่มีสีเขียวมากมาพร้อมกับอีกกองที่มีสีฟ้ามากมา ผลที่ได้อาจทำให้คุณคิดว่าแนวคิดเรื่องสีเขียวกับสีฟ้า นั้นเป็นสากล แต่ถ้าคุณขอให้พวกเขาเลือกของที่มีสีฟ้ากองหนึ่งและสีเขียวอีกกอง คุณอาจเห็นของที่มีสีฟ้าอยู่ในกองที่ชาวตะวันตกบอกว่าเป็นสีเขียว และผลลัพธ์แบบนี้ก็อาจทำให้คุณคิดว่าแนวคิดเรื่องสีเกิดจากการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม⁴

ยังมีกรณีคล้ายกันอีก คุณอาจถ่ายรูปคนแสดงสีหน้าตามอารมณ์แบบที่คุณเข้าใจ แล้วตั้งคำถามประเภทเดียวกับ “สีของท้องฟ้าคืออะไร” เช่น คุณอาจถามว่า “คุณจะทำหน้าแบบใดเมื่อกินของเน่าเสีย” เมื่อคนเผ่าอิมบาชี้ไปยังภาพ “หน้าแหะ” (ปากคว่ำและอ้าเล็กน้อย ย่นจมูก และหยีตา แบบที่คนตะวันตกหลายคนทำเมื่อรู้สึกรังเกียจ) คุณก็อาจอ้างได้ว่าความรู้สึกรังเกียจเป็นสากล อีกวิธีคือคุณอาจถ่ายรูปสีหน้าต่างๆ แล้วขอให้กลุ่มคนคัดแยกรูปถ่ายออกเป็นกลุ่ม “รังเกียจ” กับกลุ่ม “โกรธ” คุณอาจประหลาดใจเมื่อพบว่าภาพหน้าแหะไปอยู่ในกลุ่มโกรธ เช่นเดียวกับภาพสีหน้าประหลาดใจ โกรธ กลัว และสับสนด้วย ถ้าเป็นแบบนั้น คุณก็อาจเชื่อว่าอารมณ์เกิดจากการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม คำถามคือ

วิธีคิดแบบไหนที่ถูกต้อง อารมณ์เป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้นมากหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติกันแน่ และเช่นเดียวกับกรณีที่เกิดขึ้นบ่อยเมื่อมีคำถามที่ต้องเลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง คือคำตอบอาจเป็นถูกต้องทั้งคู่

ผมจะลงรายละเอียดมากกว่านี้ในช่วงต่อๆ ไปของหนังสือ แต่ตอนนี้คงพอจะตอบได้ว่าทั้งวัฒนธรรมและชีววิทยาล้วนมีความสำคัญ เราได้เรียนรู้จากผู้ปกครองและวัฒนธรรมว่าควรประพฤติตนอย่างไรเมื่อรู้สึกบางอย่าง แต่ความรู้สึกของเราอาจมีต้นกำเนิดเชิงวิวัฒนาการร่วมกัน ปัจจัยด้านบริบท ภาษา และวัฒนธรรมล้วนมีบทบาทต่อการทำความเข้าใจอารมณ์ของมนุษย์ ในลักษณะเดียวกับที่ชาวอิมบาเข้าใจเรื่องสีเขี้ยวต่างจากผมนั่นละ เราทุกคนอาจรู้สึกถึงสิ่งที่คล้ายกัน แต่วิธีที่คนเราทำความเข้าใจและแสดงความรู้สึกเหล่านั้นเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและวัฒนธรรม ข้อแตกต่างสำคัญเหล่านี้คือที่มาของประวัติศาสตร์อารมณ์และหนังสือเล่มนี้

ประวัติศาสตร์อารมณ์คืออะไร

ผมประกาศจุดยืนของตัวเองอย่างชัดเจนในสาขาวิชาที่กำลังเติบโต ซึ่งเรียกว่าประวัติศาสตร์อารมณ์ สาขาวิชานี้พยายามทำความเข้าใจว่ามนุษย์ในอดีตเข้าใจความรู้สึกของตัวเองอย่างไร การศึกษาบางกรณีครอบคลุมช่วงเวลาอันยาวนาน อย่างการพิจารณาประวัติศาสตร์อันยืดยาวของความกลัว⁵ บางกรณีค่อนข้างเฉพาะเจาะจง อย่างการสำรวจความเข้าใจอารมณ์ในเขตภูมิศาสตร์เล็กๆ ในช่วงเวลาเฉพาะ เช่น การศึกษาระบบอารมณ์ (emotional regime) ที่มีบทบาทในการปฏิวัติฝรั่งเศส⁶ (ผมจะเขียนถึงระบบอารมณ์ในภายหลัง)

ประวัติศาสตร์อารมณ์เป็นสาขาวิชาซึ่งให้กำเนิดทฤษฎีและแนวคิดนับร้อย และมีผลกระทบเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ต่อความเข้าใจอดีตของเรา แต่ผลงานส่วนใหญ่ในเรื่องนี้ได้รับความสนใจในกลุ่มเล็กหรือภายในสถาบันการศึกษาเท่านั้น ไม่ใช่แนวที่คุณน่าจะอยากอ่านขณะพักผ่อนริมชายหาด ผมเขียนหนังสือเล่มนี้เพราะภารกิจของผมคือการเผยแพร่

โลกอันน่าทึ่งของประวัติศาสตร์อารมณ์ให้คนรู้จักมากที่สุด ผมอยากให้ผู้คนเข้ามาร่วมสัมผัสผืนความตื่นเต้นและมุ่มมองจากวิธีการเข้าใจอดีตแบบใหม่นี้กันมากขึ้น รวมถึงได้มีวิธืมองโลกในมุมใหม่ โดยเฉพาะอดีตของโลกใบนี้ด้วย

มีวิธีนั้บร้อยในการศึกษาอารมณ์ในประวัติศาสตร์ คุณอาจเขียนประวัติศาสตร์ของบรรดาสิ่งของที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอารมณ์ อย่างจดหมายพรมน้ำหอม ศาสนวัตถุ และของเล่นเด็ก⁷ คุณอาจสำรวจว่าชื่อเรียกอารมณ์เปลี่ยนไปตามยุคสมัยและคำอธิบายอารมณ์มีความหมายเปลี่ยนไปอย่างไร เช่น คำภาษาอังกฤษอย่าง *disgust* เคยมีความหมายแค่ “สิ่งที่รสชาติแย่” ตอนนั้นมันสื่อถึงความรู้สึกเกลียดที่มีต่ออะไรก็ตามที่น่าขยะแขยง ตั้งแต่ผลไม้ขึ้นราไปจนถึงพฤติกรรมเนาเหม็น⁸ บางครั้งประวัติศาสตร์อารมณ์ก็คล้ายประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาหรือประวัติศาสตร์ความคิดและวิทยาศาสตร์ ตรงที่มันพยายามค้นหาว่าครั้งหนึ่งผู้คนเคยคิดว่าความรู้สึกคืออะไรและพวกเขาเข้าใจอารมณ์อย่างไรในบริบทของยุคสมัยและวัฒนธรรมนั้นๆ มีวิธีการศึกษาอยู่มากมาย แต่มีกรอบความคิดอยู่ไม่มากนักที่นักประวัติศาสตร์อารมณ์อย่างเราย้อนกลับมาใช้เรื่อยๆ ไม่ว่าจะศึกษาแยกย่อยไปในเรื่องใด

ผมเคยพูดถึงกรอบความคิดแรกไปแล้ว *ระบอบอารมณ์* นั้นเอง คำนี้คิดขึ้นมาโดยนักประวัติศาสตร์ชื่อวิลเลียม เรดดี (William Reddy) เพื่อสื่อถึงพฤติกรรมเชิงอารมณ์ที่สังคมคาดหวังให้เราทำ ระบอบอารมณ์อธิบายการแสดงออกทางอารมณ์ของเราในสถานการณ์ต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินในห้องผู้โดยสารชั้นหนึ่งมักถูกคาดหวังให้สุภาพและรักษามารยาทกับผู้โดยสาร ไม่ว่าผู้โดยสารจะหยาบคายแค่ไหน งานของเขาสร้างระบอบอารมณ์ให้เจ้าตัว ซึ่งไม่นานก็กลายเป็นอุปนิสัยที่สองไป นั่นคือความสุภาพ เยือกเย็น และความอดทนไว้ที่สิ้นสุด

สิ่งที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับระบอบอารมณ์มากๆ ก็คือ *แรงงานอารมณ์* (*emotional labor*) ศัพท์คำนี้ครอบคลุมเกือบทุกอย่างตั้งแต่การทำตัวสุภาพไปจนถึงการเป็นสมาชิกครอบครัว (มักเป็นผู้หญิง)

ผู้ทำภารกิจที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เช่น ส่งการ์ดอวยพรวันเกิดและดูแลบ้านให้สะอาดเพื่อสร้างความประทับใจแก่เพื่อนบ้านที่มาเยือน แต่โดยพื้นฐานแล้วมันมีรากมาจากแนวคิดของลัทธิมาร์กซ์ ศัพท์คำนี้เกิดขึ้นมาโดยนักสังคมวิทยาชื่ออาร์ลี ฮอคส์ไฮลด์ (Arlie Hochschild) เธออธิบายว่าแรงงานอารมณ์คือความจำเป็นต้อง “ชักนำหรือกดขี่ความรู้สึกเพื่อรักษาการแสดงออกภายนอกอันส่งผลให้ผู้อื่นมีสภาพจิตใจที่เหมาะสม”¹⁰ แบบนี้อาจฟังดูเหมือนระบอบอารมณ์อยู่สักหน่อย ความแตกต่างก็อย่างที่นักสังคมวิทยาอีกคนที่ชื่อดมิทรี ซาลิน (Dmitri Shalin) เคยบอกไว้ว่าแรงงานอารมณ์เป็น “นิยามเพิ่มเติมของอารมณ์ที่รัฐ [หรือระบอบอารมณ์] เค้นออกมาจากสมาชิกอย่างเป็นระบบ” หากกลับไปดูตัวอย่างพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ระบอบอารมณ์ในกรณีนี้ก็คือสิ่งที่ทำให้เขายังยิ้มต่อไปแม้ยามลูกค้าทำตัวหยาบคาย ส่วนแรงงานอารมณ์คือความพยายามที่ต้องใช้ในการยิ้มให้ออก แม้ลึกๆ ในใจอยากร้องคำรามใส่ลูกค้าก็ตาม พูดอีกอย่างคือแรงงานอารมณ์เป็นความพยายามที่ต้องมีเพื่อคงอยู่ในระบอบอารมณ์ แรงงานอารมณ์เกิดขึ้นเพราะระบอบอารมณ์เป็นสิ่งที่บังคับใช้จากบนลงล่างโดยผู้มีอำนาจมากกว่า บ่อยครั้งเป็นรัฐ แต่บางครั้งก็เป็นศาสนา หรือความเชื่อในเชิงปรัชญา หรือข้อกำหนดทางศีลธรรมที่เราถูกเลี้ยงดูมาให้ยึดถือ

เนื่องจากแรงงานอารมณ์อาจทำให้เหนื่อยทั้งทางร่างกายและจิตใจ การยึดมั่นกับระบอบอารมณ์จึงเป็นเรื่องยาก ผู้คนจำเป็นต้องมีพื้นที่ระบายอารมณ์ วิลเลียม เรดดี คิดคำว่า *ที่หลบภัยทางอารมณ์* (emotional refuge) เพื่ออธิบายสิ่งนี้ บาร์โรแกรมที่พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินผู้นั้นชอบไปบ่นกับเพื่อนร่วมงานเรื่องผู้ชายหยาบคายในห้องผู้โดยสารชั้นหนึ่ง อาจถือเป็นที่หลบภัยทางอารมณ์ได้ ที่หลบภัยเหล่านี้อาจเป็นเครื่องจักรที่ขับเคลื่อนการปฏิวัติ โดยเฉพาะเมื่อความรู้สึกที่ถูกกดไว้กลายเป็นเชื้อเพลิงสำหรับการเปลี่ยนแปลงในระบอบอารมณ์

แต่วิธีที่เราแสดงอารมณ์อาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดมาจากเบื้องบนเสมอไป บางครั้งมันก็มาจากผู้คนและวัฒนธรรม กฎทางอารมณ์ที่บังคับใช้

จากล่างขึ้นบนนี้เป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์อารมณ์รู้จักกันในชื่อ *ชุมชนอารมณ์ (emotional community)* แนวคิดนี้ถือกำเนิดเป็นครั้งแรกโดยนักประวัติศาสตร์ชื่อบาร์บารา โรเซนเวน (Barbara Rosenwein)¹¹ มันสื่อถึงกระแสความรู้สึกร่วมที่ผูกพันชุมชนไว้ด้วยกัน ถ้าคุณเคยไปเยี่ยมชมครอบครัวของคุณสมรสเป็นเวลาหนึ่งชั่วโมงโดยประมาณแต่เหมือนยาวนานไม่สิ้นสุด ก็คงเข้าใจว่าผมหมายถึงอะไร วิธีที่พวกเขาแสดงออกถึงตัวตนอาจแตกต่างจากที่คุณคุ้นเคย ยกตัวอย่างเช่น ครอบครัวของผมค่อนข้างเสียงดัง เราชอบมุกตลกได้สาระดี และนี่ก็รวมถึงแม่ของผมด้วย เรายังชอบเรื่องเล่าขำขัน การหยอกล้อกันเองแบบเบาๆ และเนื่องจากเราเป็นครอบครัวนักวิชาการ จึงชอบคุยเฟื่องเรื่องภูมิปัญญาอย่างเบาสมองที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ผมไม่เคยคิดจะทรมานครอบครัวภรรยาด้วยพฤติกรรมแบบนี้ นั่นเพราะแต่ละครอบครัวก็มีชุมชนอารมณ์ของตัวเอง มีกฎสำหรับพฤติกรรมและการแสดงออกของตัวเอง

คุณจะรู้สึกแบบเดียวกันเมื่อเดินทางไปต่างประเทศ ความจริงไม่ต้องเดินทางไปไกลมากก็ได้ ผมเคยไปคอนเสิร์ตที่บาร์นสลีย์ในอังกฤษ ผู้ชมพากันทำหน้านิ่งและไม่ขยับตัวตลอดการแสดง แต่หลังจากดนตรีหยุดลง คนดูก็เข้าแถวพร้อมจะเข้าไปทักทายวง ซ็อเปียร์เลี้ยงนักดนตรี และบอกว่าวงยอดเยี่ยมขนาดไหนในความคิดของพวกเขา ชุมชนอารมณ์ที่เฉพาะเจาะจงของเมืองนี้เน้นการแสดงความเข้มแข็งผ่านสีหน้าที่ไม่ยินดียินร้ายโดยไม่เกี่ยงเพศ คนในชุมชนไม่อาจแสดงออกถึงความกระตือรือร้นแบบที่อาจพบเจอได้ในคอนเสิร์ตที่อื่น แม้แต่ในเมืองซึ่งอยู่ห่างไปแค่ไม่กี่ไมล์

คนเราอาจเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอารมณ์หรือระบอบอารมณ์มากกว่าหนึ่งก็ได้ อย่างเช่นความอดทนที่พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินมีต่อระบอบอารมณ์ในหน้าที่การงานของเขาไม่ได้แผ่ไปถึงการเชียร์ฟุตบอลของเขาด้วย ขณะยืนอยู่บนชั้นที่นั่งแบบเล่นระดับในสนามกีฬา กับแฟนคลับทีมแมนเชสเตอร์ยูไนเต็ด ชายผู้แสดงความอดทนที่ดูเหมือนไร้จุดสิ้นสุดตอนทำงานกลับโหวกเหวกโวยวายและหยาบคายกับแฟนคลับ

ที่มึนคู่แข่งได้อย่างง่ายดาย ขณะชมการแข่งขันริมสนาม เขาอยู่ในชุมชน อารมณ์อีกรูปแบบหนึ่งและเป็นอิสระจากระบบอารมณ์ที่ควบคุมการ ปฏิบัติตัวขณะทำงาน เขาจึงมีอิสระที่จะแสดงอารมณ์ตามที่ชุมชนเห็น สมควร

เรื่องนี้นำผมมายังแนวคิดหลักอีกอย่างของหนังสือเล่มนี้ ในหน้า ประวัติศาสตร์มีอารมณ์ที่ทรงพลังบางอย่างซึ่งทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อน การเปลี่ยนแปลง ในหลายโอกาสนั้น ความปรารถนา ความรังเกียจ ความรัก ความกลัว และความโกรธจะครอบงำวัฒนธรรมได้ ผลักให้คน ทำสิ่งที่อาจเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง ผมจะสำรวจว่าอารมณ์เหล่านี้ รวมถึง แนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ของผู้คนเกี่ยวกับมัน มีบทบาทอย่างไร ในการหล่อหลอมโลกใบนี้ ในกระบวนการนี้ เราจะเห็นว่าประสบการณ์ที่ ผู้คนมีกับความปรารถนา ความรังเกียจ ความรัก ความกลัว และความโกรธ ในอดีตนั้นแตกต่างจากทิศทางที่เราเผชิญกับอารมณ์เหล่านั้นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม

สิ่งที่ตามมาคือการทัวร์ชมวิธีอันแตกต่างที่ผู้คนทำความเข้าใจ ความรู้สึกในแต่ละยุคสมัย ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าความรู้สึกเปลี่ยนโลกไป ในแบบที่ยังคงมีแรงสะท้อนมาถึงปัจจุบัน โดยจะครอบคลุมทุกอย่างตั้งแต่ เรื่องของชาวกรีกโบราณไปจนถึงปัญญาประดิษฐ์ เดินทางจากชายฝั่ง แกมเบียถึงหมู่เกาะญี่ปุ่น ถึงความแข็งแกร่งของอาณาจักรออตโตมัน ถึงการก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจของสหรัฐอเมริกา เราจะแอบไปดูอนาคตกัน สักเล็กน้อยด้วย

ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าอารมณ์เป็นสิ่งที่ทรงพลัง และ สร้างโลกได้เช่นเดียวกับเทคโนโลยี การเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือนักคิด พวกมันวางรากฐานให้ศาสนา คำถามเชิงปรัชญา และการแสวงหา ความรู้กับความมั่งคั่ง แต่พวกมันก็อาจเป็นพลังด้านมืดซึ่งทำร้ายโลกได้ ผ่านสงคราม ความโลภ และความไม่เชื่อใจกัน เนื้อหาในแต่ละบทต่อไปนี้จะ เจาะจงที่ยุคสมัยและสถานที่เฉพาะ แต่เมื่อนำมารวมกันก็จะแสดงให้เห็น

มุมมองที่ว่าอารมณ์หล่อหลอมโลกปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อน
สิ่งน่าทึ่ง และความหลากหลายได้อย่างไร ผมหวังว่าเมื่อถึงตอนท้าย
พวกคุณจะเห็นด้วยและไม่มีทางมองอารมณ์ในแบบเดิมได้อีกเลย

หนึ่ง

การวางท่ามีคุณธรรมแบบคลาสสิก

มาเริ่มต้นด้วยแนวคิดใหญ่ ๆ กันก่อนดีกว่า ประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยแนวคิดเกี่ยวกับอารมณ์ ว่ามันคืออะไร มาจากไหน ควรแสดงออก และควบคุมอย่างไร แนวคิดเหล่านี้ช่วยให้เกิดศาสนาและปรัชญาที่ยังคงอยู่กับเรามาจนถึงปัจจุบัน ในหลายกรณีนั้นแนวคิดเกี่ยวกับความรู้สึกก่อผลกระทบต่อประวัติศาสตร์ แต่ก่อนที่เราจะไปถึงบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอินเดียโบราณ ยุคพันธสัญญาใหม่ และแนวคิดเรื่องนิกบุญกับศกาศาพยากรณ์ ผมอยากจะเริ่มจากจุดเริ่มต้นของทุกอย่าง หรืออย่างน้อยก็จุดเริ่มต้นเท่าที่เรารู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้กำเนิดแนวคิดเกี่ยวกับอารมณ์เท่าที่มีบันทึกไว้ นี่ก็หมายความว่าเราต้องย้อนกลับไปยังกรีซโบราณ ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดขึ้นบ่อยเสียด้วย

เพลโตและโสเครตีส

ราว 399 ปีก่อนการประสูติของพระเยซู มีชายวัยยี่สิบกว่าปีคนหนึ่งนอนป่วยอยู่บนเตียง¹ รูปร่างลำสันของเขาเป็นที่รู้จักดีในเอเธนส์ มันช่วย

ให้เขาได้เป็นนักมวยปล้ำผู้มีชื่อเสียงอยู่บ้าง เขาอาจเคยแข่งขันในกีฬาโอลิมปิกด้วยซ้ำ พวกเราส่วนใหญ่รู้จักเขาในชื่อเล่นที่แปลว่า “กว้าง” ซึ่งหากเป็นภาษากรีกโบราณก็คือเพลโตนั่นเอง²

เพลโตไม่ได้นำเกรงขามเฉพาะร่างกาย เขายังเป็นยักษ์ใหญ่ในด้านสติปัญญาด้วย หลังจากนั้นเขายังได้ก่อตั้งโรงเรียนชื่ออคาเดมี ซึ่งมีความสำคัญมากจนชื่อของมันกลายเป็นคำที่ใช้เรียกสถานศึกษามาจนถึงปัจจุบัน ในอคาเดมีนี้เพลโตได้เขียนผลงานด้านปรัชญาขึ้นมา แต่เขาไม่ได้เขียนความเรียงยาวๆ ผลงานของเขาเป็นชุดคำอภิปรายที่คนเรียกกันว่าบทสนทนา (dialogue) โดยแทบทั้งหมดมีผู้พูดหลักเป็นโสเครตีส อดีตอาจารย์ที่เขารักมาก

เป็นเรื่องยากที่จะประเมินความสำคัญของบทสนทนาเหล่านี้ให้เกินจริง เพราะแม้เวลาผ่านไปกว่า 2,000 ปีแล้ว นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ อัลเฟรด นอร์ธ ไวต์เฮด (Alfred North Whitehead) ก็ยังเรียกแนวคิดปรัชญาที่เกิดหลังจากนั้นว่าเป็น “ชุดเชิงอรรถของเพลโต”³ แต่ถ้าไม่มีเหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในวันแห่งอารมณ์อันลึกซึ้งซึ่งเพลโตนอนป่วยอยู่บนเตียงเมื่อ 399 ปีก่อนคริสตกาล และหลายๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น เขาก็อาจเป็นได้แค่คนคิดอีกคนในบรรดานักคิดผู้ยิ่งใหญ่หลายร้อยคนที่สูญหายไปในช่วงเวลา นั้นก็เพราะในวันที่เพลโตนอนป่วยอยู่ ครูของเขาคือโสเครตีสโดนประหารชีวิต ความรู้สึกของเพลโตเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงซับซ้อนมากจริงๆ

ความรู้สึกแบบเพลโต

ชาวกรีกเรียกอารมณ์ว่า *พาเธ* ซึ่งแปลว่า “ประสบการณ์” หรือ “ความทุกข์” ส่วนจะแปลแบบไหนก็ขึ้นอยู่กับว่าคุณกำลังมีประสบการณ์ (หรือทุกข์ทรมาน) กับ *อารมณ์* แบบใดอยู่ เพลโตเชื่อว่า *พาเธ* เป็นสิ่งที่ทำให้จิตวิญญาณของเราปั่นป่วน เป็นระลอกที่เกิดจากเหตุการณ์ภายนอกหรือความรู้สึกที่ทำให้เราเสียสมดุลและรบกวนความสงบสุขของเรา แต่สำหรับเพลโตแล้ว จิตวิญญาณเป็นมากกว่าส่วนที่ไม่ใช่เลือดเนื้อของมนุษย์

จิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเพลโต เพราะมันคือส่วนที่เป็นมนุษย์ของแนวคิดซึ่งเป็นหัวใจหลักในปรัชญาของเขา เขาไม่เชื่อว่าโลกที่เราเห็นอยู่รอบตัวมีเพียงเท่านี้ เขาคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่มนุษย์ไปจนถึงต้นไม้และเก้าอี้ เป็นแค่เวอร์ชันที่ไม่สมบูรณ์แบบของสิ่งที่เรียกว่าระบบทรงปัญญา (*kósmos noetós*) หรือที่นิยมเรียกกันว่าแบบ (form) เพลโตเชื่อว่าเราทุกคนเกิดมาพร้อมความรู้แต่กำเนิดของแบบที่สมบูรณ์เหล่านี้ เราจึงรู้ว่าวัตถุสองอย่างที่แตกต่างกัน เช่น ม้านั่งในร้านเหล้ากับบัลลังก์ ต่างก็เป็นเก้าอี้โดยพื้นฐาน สองสิ่งนี้ตรงกับแบบของเก้าอี้สมบูรณ์แบบที่เราจดจำได้แต่กำเนิด เพลโตเปรียบเทียบประสบการณ์ในโลกจริงของเราว่าเหมือนประสบการณ์ของคนที่อยู่ใต้น้ำและเห็นเหตุการณ์ภายนอกเป็นเงาดำทาบผนัง สิ่งที่เราคิดว่าจริงนั้นเป็นแค่เงาในมุมมองของเพลโตแล้ว จิตวิญญาณของเราคือของจริง เป็นตัวเราในเวอร์ชันสมบูรณ์ที่เด่นอยู่ท่ามกลางแสงแดดปากถ้ำ ส่วนร่างกายของเราเป็นเพียงเงาของจิตวิญญาณ เมื่อเรารู้สึกถึง *พาเซ* มันก็คือผลลัพธ์เมื่อบางอย่างมารบกวนจิตวิญญาณของเราจนเกิดความรู้สึกในร่างกาย และเงาก็เปลี่ยนแปลงอย่างไม่คาดคิด สิ่งที่ทำให้เพลโตสับสนคือเหตุใดผู้คนจึงรู้สึกถึงอารมณ์ที่แตกต่างกันสองอย่างพร้อมกัน คนเราจะรู้สึกทั้งหวาดกลัวและกล้าหาญไปพร้อมกันได้อย่างไร อยากต่อสู้แต่ขณะเดียวกันก็อยากหนีเหมือนพวกทหารในสงครามได้อย่างไร เขาได้คำตอบว่าเรามีจิตวิญญาณมากกว่าหนึ่งส่วน

เขาให้เหตุผลว่าเนื่องจากสัตว์มีจิตวิญญาณแต่คิดในแบบที่ซับซ้อนไม่ได้ นั่นแปลว่าต้องมีจิตวิญญาณชนิดหนึ่งสำหรับสัตว์และอีกชนิดสำหรับมนุษย์และเทพเจ้า จิตวิญญาณของเทพเจ้ามีเพียงเหตุผลล้วนๆ และไม่ได้รับผลกระทบจาก *พาเซ* โดยตรง เขาเรียกจิตวิญญาณเช่นนั้นว่า *โลกอส*

โลกอส เป็นคำที่แปลได้ยาก มันหมายถึง “ความคิด” หรือ “คำ” หรือบางทีอาจสื่อถึงความสามารถในการประกอบคำเป็นความคิด ประเด็นสำคัญที่สุดคือมันมีความศักดิ์สิทธิ์ คำอธิบายที่มีประโยชน์ของแนวคิดนี้

ปรากฏในพระคัมภีร์ใหม่ ยอห์น 1:1 ซึ่งเดิมเขียนเป็นภาษากรีก โดยระบุไว้ (ในฉบับพระเจ้าเจมส์) ว่า “ในเริ่มแรกนั้นพระวาตะ [โลกอส] ทรงเป็นอยู่แล้ว และพระวาตะ [โลกอส] ทรงอยู่กับพระเจ้า และพระวาตะ [โลกอส] ทรงเป็นพระเจ้า” หากคุณสงสัยว่าพระวาตะทรงเป็นพระเจ้าได้อย่างไร ก็เป็นไปได้ว่าคุณอาจตีความแบบตรงตัวมากเกินไป (เป็นเรื่องเข้าใจได้) พระเจ้าในที่นี้ตีความว่าเป็นความคิด เป็นจิตวิญญาณแห่งเหตุผลอันบริสุทธิ์ เป็นความสามารถในการรู้สิ่งต่างๆ นั่นคือ *โลกอส* ตามนิยามของเพลโต เป็นจิตวิญญาณชนิดที่มีเหตุผล มีความรู้ และเข้าใจโลก

เพลโตเรียกจิตวิญญาณของสัตว์ว่า *เอพิฐูเมติคอน* เป็นคำที่แปลว่า “ความต้องการ” หรือ “ความอยาก”⁵ เมื่อจิตวิญญาณชนิดนี้โดน *พาเซ* ก่อกวน มันจะสร้างแรงผลักดันพื้นฐานที่ทำให้ผ่านชีวิตได้แบบวันต่อวัน มีทั้งความสุข ความเจ็บปวด แรงปรารถนาในอาหารและเพศสัมพันธ์ ความต้องการหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตราย และอื่นๆ เนื่องจากมนุษย์มีความเป็นสัตว์ในตัว แต่ก็คิดเป็นเหตุผลอย่างซับซ้อนได้ด้วย อีกทั้งมีความรู้และความเข้าใจ เพลโตจึงเชื่อว่าเรามีทั้ง *โลกอส* ซึ่งมีเหตุผล และ *เอพิฐูเมติคอน* ที่ไร้เหตุผล

ทั้งนี้ เพลโตยังเชื่อด้วยว่าจิตวิญญาณของมนุษย์ต้องมีส่วนที่สามอีก มนุษย์รู้สึกได้ว่าอะไรดีและไม่ดี แล้วก็ลงมือทำไปตามนั้นโดยไม่ต้องคิด หลักเหตุผลแท้จริงจะไม่เป็นแบบนั้น แรงผลักดันแบบสัตว์ก็เช่นกัน ดังนั้นจึงต้องมีส่วนที่สามอยู่ในจิตวิญญาณมนุษย์ เพลโตเรียกส่วนที่สามนี้ว่า *ทูโมเอเดส* หรือ *ไซมอส* ซึ่งหมายถึง “จิตวิญญาณตื่นตัว”⁶ *ไซมอส* แปลตรงตัวว่า “ความโกรธ” และในจิตวิญญาณส่วนนี้เองที่มีความรู้สึกซึ่งส่งผลให้เราทำสิ่งต่างๆ *ไซมอส* คล้ายกับ *เอพิฐูเมติคอน* ตรงที่โดน *พาเซ* ครอบงำได้โดยตรง เมื่อ *ไซมอส* โดนครอบงำก็จะเกิดความโกรธขึ้นมา แต่การครอบงำประเภทนี้อาจสร้าง *พาเซ* แห่ง “ความหวัง” ขึ้นมาได้ด้วย มันจะผลักดันให้คุณทำสิ่งต่างๆ เพราะคิดว่าอาจเป็นไปได้ แม้จะยากลำบากแค่ไหน นอกจากนี้ มันอาจสร้างความทุกข์

ที่เกิดจาก “ความกลัว” ซึ่งช่วยให้คุณรอดพ้นจากสถานการณ์อันตรายที่คุณหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือมันอาจดึงดูดประสบการณ์ รวมถึงความทุกข์ที่เกิดจาก “ความกลัว” ซึ่งผลักดันให้คุณทำสิ่งต่างๆ แม้หวาดกลัว สิ่งที่เคยคิดว่าสำคัญมากก็คือเป้าหมายของจิตวิญญาณที่ตื่นตัวอาจไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเสมอไป *พาเช* เหล่านี้ก็เหมือนกับจิตวิญญาณสัตว์ที่ทำให้คุณอยากหาความสำราญหรือเลี่ยงความเจ็บปวดอัตโนมัติโดยไม่ต้องใช้ความคิด แรงผลักดันให้ไขว่คว้าความสุขโดยปราศจากเหตุผลนี้เรียกว่า *บุเลซิส* และ *บุเลซิส* ไม่ใช่แรงผลักดันให้ทำสิ่งดี เพราะบางครั้งการทำเรื่องที่ถูกตองก็เจ็บปวด และการทำเรื่องชั่วร้ายกลับมอบความสุขให้เราได้

การจะทำความดีอย่างแท้จริงต้องอาศัยความพยายามไขว่คว้าหาความดีที่มาจาก *โลกอส* หรือที่เรียกว่า *อีรอส* เพราะ *อีรอส* ไม่เกี่ยวกับความสุขส่วนตัวแต่เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวม คุณปล่อยให้ *พาเช* นำทางอย่างเดียวไม่ได้หากจะทำตัวดี คุณต้องเรียนรู้ที่จะคิดว่าอะไรคือสิ่งดีที่สุดในอย่างแท้จริงด้วย ต้องประเมินและตัดสินใจให้ได้ คุณต้องหยุดแล้วคิดว่า “ทำแบบนี้ถูกต้องจริงหรือ” ไม่ควรลงมือทำอะไรเพียงเพราะทำแล้วรู้สึกดี สิ่งที่คุณควรทำอาจทำให้คุณรู้สึกแย่ด้วยซ้ำ เพราะมันพรากคุณไปจาก *บุเลซิส* แต่มันก็เป็นสิ่งที่ควรทำอยู่ดี นั่นละคือ *อีรอส* ความแตกต่างระหว่าง *บุเลซิส* กับ *อีรอส* คือองค์ประกอบสำคัญในระบบอารมณ์ที่เพลโตคิดขึ้นเพื่อผู้อ่านและผู้ติดตามของเขา มันยังนำไปใช้ได้เมื่อตอนที่พวกเขาเริ่มกำลังจะโดนประหารชีวิต เพลโตใช้ความตายของโสเครตีสเป็นตัวอย่างของพลังแห่ง *อีรอส* ยามเผชิญหน้า *บุเลซิส* แต่ถ้าเราอยากเข้าใจเรื่องนี้จริงๆ ก็ต้องรู้ก่อนว่าโสเครตีสโดนประหารด้วยเหตุใด

การไต่สวนโสเครตีส

โสเครตีสโดนตัดสินว่ามีความผิดโทษฐานทำให้คนเสื่อมศรัทธาในศาสนา และทำให้ผู้เยาว์เสียคน แม้ไม่ใช่สาเหตุแท้จริงที่ชาวเอเธนส์หลายคน

อยากให้เขาตาย แต่ก็ปฏิเสธได้ยากว่าเขาไร้ความผิด เขาผิดจริงเรื่อง ทำให้ผู้เยาว์เสียคน เทคนิคที่โสเครตีสใช้ซึ่งเป็นที่รู้จักกันต่อมาในชื่อวิธีแบบโสเครตีส (Socratic method) คือการตั้งคำถามขยahkanุ่มเกี่ยวกับความเชื่อของพวกเขา บางครั้งการตั้งคำถามของโสเครตีสก็ทำทนายผู้มีอำนาจ แนวคิดเรื่องความยุติธรรมที่เชื่อกันอย่างกว้างขวาง และกระทั่งพาดพิงไปถึงเทพเจ้าด้วยซ้ำ เมื่อผู้โดนถามตอบออกมาแล้ว โสเครตีสก็จะถามต่อไปอีก เพื่อกระตุ้นให้พวกเขาทำทนายตัวเองและปรับปรุงความคิดให้ลึกซึ้ง สุดท้ายวิธีแบบโสเครตีสก็มักลงเอยด้วยการที่ชายหนุ่มเหล่านั้นกล่อมตัวเองจนเชื่อว่าโสเครตีสถูกต้องในทุกเรื่อง แม้แต่เรื่องที่ขัดแย้งกับหลักศาสนา

ในตอนนั้นเอเธนส์เพิ่งเริ่มฟื้นตัวจากสงครามและการโดนกดขี่ช้านานนับศตวรรษ หลังจากสงครามอันยาวนานกับเปอร์เซีย ตามด้วยสงครามกลางเมืองกับสปาร์ตาที่หนักยิ่งกว่า และทำให้โสเครตีสได้เป็นทหารผู้นำนับถือและมีเกียรติในนั้น สปาร์ตาก็ยกเลิกระบอบประชาธิปไตยอันโด่งดังของเอเธนส์ แล้วตั้งคณะปกครองชื่อ 30 ทหารราช (Thirty Tyrants) ขึ้นมาแทนที่ แต่ชาวเอเธนส์ไม่พอใจรัฐบาลที่แต่งตั้งใหม่นี้และก่อกบฏ หลังจากนั้นไม่นาน พวกเขาพยายามไม่ถึงปีก็ไล่ 30 ทหารราชออกไปได้ และจับกุมคนที่ต้องสงสัยว่าช่วยพวกนั้นด้วย

โสเครตีสเป็นหนึ่งในคนที่โดนจับ ความผิดร้ายแรงที่สุดของเขาไม่ใช่เรื่องทำให้คนเสื่อมศรัทธาในศาสนาหรือทำให้ผู้เยาว์เสียคน ประเด็นอยู่ที่ว่าเขาทำให้ใครเสียคนมากกว่า หลายคนมีอำนาจ ทรงอิทธิพล และเป็นทีเกลียดชังอย่างลึกซึ้ง หนึ่งในนั้นคืออัลซิไบอัส (Alcibiades) แม้ที่พคนสำคัญที่แปรพักตร์ไปมาระหว่างกองทัพเอเธนส์กับสปาร์ตา ขึ้นอยู่กับว่าใครให้ประโยชน์แก่เขามากกว่ากัน ผู้ศรัทธาโสเครตีสยังรวมถึงสมาชิกใน 30 ทหารราชและครอบครัวที่สนับสนุนพวกเขาด้วย หนึ่งในนั้นคือครีเทียส (Critias) ผู้มีอำนาจสูงสุดคนหนึ่งใน 30 ทหารราช⁷ อีกคนเป็นลูกชายของเปริกติโอเน (Perictione) ผู้เป็นหลานสาวของครีเทียสอีกที เขาก็คือนักมวยปล้ำหนุ่มนามว่าเพลโดนนั่นเอง

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการจับกุมโสเครตีสมีแรงผลักดันมาจากการเมือง แต่เขาก็ทำผิดจริงตามข้อหา เมื่อไต่สวนแล้วพบว่ามีความผิดจริง โสเครตีสก็เสนอว่าแทนที่จะมอบความตายให้เขา เจ้าหน้าที่ควรจัดหาอาหารฟรีให้เขาไปชั่วชีวิตเพื่อแลกกับการให้เขาทำงานเพื่อเมืองแห่งนี้ ผลตอบรับของคำขอนี้ก็เป็นไปอย่างที่คุณคงพอจะนึกได้นั้นละครับ และเขาก็โดนตัดสินประหารชีวิตด้วยยาพิษ

การตายของโสเครตีส

คำสั่งประหารชีวิตเป็นผลเมื่อโสเครตีสยอมดื่มเฮมล็อกหนึ่งขวดด้วยตัวเอง เพลโตเล่าไว้โดยอ้างว่าได้ฟังจากลูกศิษย์อีกคนของโสเครตีสที่ชื่อ เฟโด (Phaedo) ซึ่งอยู่ในเหตุการณ์จริง เขาเล่าว่าผู้คนที่อยู่กับโสเครตีสเริ่มร้องไห้เมื่อเห็นเขาดื่มยาพิษ โสเครตีสรำคาญก็เลยถามว่า “นี่มันอะไรกัน ... เจ้าพวกคนพิลึก นี่คือเหตุผลหลักที่ซ้ำให้พวกผู้หญิงออกไป เพื่อเลี่ยงสภาพที่ไม่น่าดูเช่นนี้ เพราะซ้ำได้ยืนยันมาว่าคนเราควรตายท่ามกลางความเจียบซึ่งเป็นกลางดี ดังนั้นจงหุบปากและควบคุมตัวเองให้ได้”⁸ ความเศร้าของคนเหล่านี้เกิดจากความทุกข์และความต้องการหาวิธีเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่สร้างความเจ็บปวด แต่เพลโตเชื่อว่าพวกเขาควรควบคุมตัวเองได้ในฐานะผู้ชาย ... และมีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ทำได้ด้วย เขาคิดว่าการที่ผู้หญิงร้องไห้ ตีอกชกหัว และฉีกทิ้งเสื้อผ้านั้นไม่เป็นไร แต่ผู้ชายทำไม่ได้ การร้องไห้ของผู้ชายเป็นเรื่องเห็นแก่ตัว เพราะมันมีที่มาจากการที่พวกเขาอยากหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดทางอารมณ์อย่างเห็นแก่ตัว และเกี่ยวข้องกับสิ่งที่พวกเขา *อยาก* ให้ เป็นเรื่องดี แต่ไม่ใช่สิ่งที่ *เป็น* เรื่องดีจริงๆ

หลังจากโดนตำหนิ พวกผู้ชายในห้องก็หยุดร้องไห้ทันที การกลัมน้ำตาต่อหน้าการตายของเพื่อนต้องใช้แรงงานอารมณ์มากมายมหาศาลอย่างแน่นอน จนถึงอย่างนั้นพวกเขาก็รู้สึกละเอียดในพฤติกรรมด้วยรู้ว่าตนเองไม่ได้ร้องไห้เพราะโสเครตีส ... เพราะตัวโสเครตีสเองก็ดูพอใจกับบทสรุปนี้ แต่พวกเขาร้องไห้เพราะ “ความโชคร้ายของตัวเองที่โดนพราก

จากเพื่อน⁹ พูดอีกอย่างคือ การร้องไห้ของพวกเขาไม่ *ดั่งลม* มันเห็นแก่ตัว ดังนั้นจึงขัดแย้งกับระบอบอารมณ์ที่โสเครตีสและเพลโตได้วางไว้

ยังมีอีกส่วนหนึ่งจากเรื่องเล่าการตายของโสเครตีสที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของเพลโตเกี่ยวกับการควบคุม *พาเซ* ให้ดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างชัดเจนที่สุด¹⁰ คือเพลโตบอกว่ามีผู้หยิบยื่นโอกาสให้โสเครตีสหนีไป¹¹ การหนีอาจดูเหมือนสิ่งที่ควรทำ จิตวิญญาณตื่นตัวของเขาคงอยากทำแบบนั้นมาก การไม่ต้องตายย่อมเป็นเรื่องดีอย่างไม่ต้องสงสัยในระดับบุคคล ทว่าโสเครตีสได้ผ่านการไตร่สวนมาแล้วและพบว่ามีความผิดจริง ดังนั้นเรื่องนี้จึงถือว่าจบแล้ว การหนีกฎหมายย่อมเป็นเรื่องผิดและไม่อาจดั่งงามไปได้ โสเครตีสในความคิดของเพลโตเชื่อว่าหากยอมให้อารมณ์ชนะเหตุผลก็เท่ากับหันหลังให้ความยุติธรรม การทำแบบนั้นย่อมพาเขาออกห่างจาก *อีรอส* และเข้าใกล้ *บูเลซิส* ซึ่งแบบนั้นคงไม่ดีแน่ในระบอบอารมณ์ของเพลโต

เพลโตเล่าว่าคำพูดสุดท้ายของโสเครตีสคือ “คริสโต เราติดค้างพ่อไก่ตัวหนึ่งต่อแอสคลีเพียส นำมันไปถวายให้พระองค์ และอย่าลืมเสียเล่า”¹² มีการถกเถียงกันหนักกว่ามันหมายถึงอะไร แอสคลีเพียสเป็นเทพแห่งการเยียวยา โสเครตีสย่อมไม่คิดว่าเขาจะได้รับการเยียวยาจากการดื่มยาพิษร้ายแรงอยู่แล้ว บางคนคิดว่าโสเครตีสเพียงเพื่อไปหลังจากยาพิษออกฤทธิ์¹³ นักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche) คิดว่าเขากำลังสื่อว่า “ชีวิตคือการป่วย” และเขาก็ตั้งใจที่ได้รับการเยียวยาจากมัน¹⁴ บางคนคิดว่าโสเครตีสกำลังคิดถึงเพื่อนอายุน้อยที่ชื่อเพลโต ผู้ที่ตอนนั้นกำลังนอนป่วยอยู่บนเตียง¹⁵ เราอาจจะไม่มีวันรู้คำตอบที่แน่ชัด แต่ผมคิดว่าบางทีโสเครตีสอาจกำลังขอบคุณแอสคลีเพียสที่ช่วยเยียวยาเมืองซึ่งเขารัก บางทีเขาอาจรู้ว่าการประหารชีวิตเขาจะกลายเป็นการปลดปล่อยทางอารมณ์ เป็นการระบายความรู้สึก และสุดท้ายก็จะเป็นประโยชน์ต่อชาวเอเธนส์โดยรวม มันเป็นการกระทำที่ดั่งงามที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้แล้ว เป็นตัวอย่างที่สื่อถึง *อีรอส* ได้มากที่สุด สำหรับ

เพลโตนั้น ความรู้สึกเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมไว้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น คำอธิบายนี้จึงลงตัว เพลโตใช้การตายของเพื่อนเพื่อบอกเราทุกคนว่า ชายผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดที่เขารู้จักควบคุมแรงปรารถนาของตัวเองและยึดมั่นใน *อีรอส* ได้อย่างไร แม้ในขณะที่กำลังโดนประหารชีวิต

นอกจากนี้ก็มีผู้เล่าเรื่องการตายของโสเครตีสไว้อีกแค่คนเดียวเท่านั้น เขาเป็นทหารและผู้ติดตามของโสเครตีสชื่อซีโนโฟน (Xenophon) เขาเขียนไว้ว่าโสเครตีสยินดีตาย เพราะถึงเขายังคงมีสติปัญญาเฉียบแหลม ในวัย 70 ปี เขาก็กังวลว่าอีกไม่นานอาจไม่เป็นเช่นนั้น¹⁶ โสเครตีสในความคิดของซีโนโฟนเป็นชายผู้มองโลกตามความเป็นจริงมากกว่า โสเครตีสในความคิดของเพลโต เขาสละเวลาไปกับการให้คำแนะนำมากพอๆ กับการถกเถียง เรื่องเล่าของซีโนโฟนอาจใกล้เคียงความจริงมากกว่า อีกด้วย แต่ข้อเขียนของเพลโตไม่ได้เกี่ยวกับความจริง เขาไม่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงให้เรารับรู้ แต่กำลังสอนบทเรียนที่ว่าผู้มีความดีงามสูงสุด ควบคุมอารมณ์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างไร และเราจะเลียนแบบได้อย่างไร เขากำลังสร้างระบอบอารมณ์ขึ้นมา เป็นชุดกฎสำหรับความรู้สึก และการแสดงความรู้สึกซึ่งเขาเชื่อว่าเราทุกคนควรทำตาม

ว่าแต่ระบอบอารมณ์ของเพลโตคืออะไรกันแน่ ถ้าจะสรุปให้รวบรัดที่สุดเท่าที่จะทำได้ มันก็คือความเชื่อที่ว่าประโยชน์ส่วนรวมไม่อาจได้มาจากการยอมแพ้ให้ *พาเซ* หรือสิ่งรบกวนจิตวิญญาณซึ่งผลักดันความอยากและความโกรธ อีกทั้งคุณไม่ควรทำสิ่งที่คิดว่าถูกเพียงเพราะรู้สึกว่ามันถูก คุณต้องใช้ *โลกอส* เพื่อค้นหาประโยชน์ส่วนรวมหรือ *อีรอส* ในทุกสิ่งทุกอย่าง และจดจ่อกับการลงมือทำเพื่อให้ได้สิ่งนั้น ต่อให้ทำแล้วจะนำไปสู่ความตายของคุณเองก็ตาม

มีน้อยคนที่ยึดมั่นจริงจังกับระบบของเพลโต บางคนบิดผันมันเป็นไปอย่างอื่น เช่น ลัทธิสโตอิก (Stoicism) ซึ่งเราจะกลับมาพูดถึงในภายหลัง คนอื่นๆ อย่างผู้ติดตามอายุน้อยของเพลโตที่ชื่อว่าอริสโตเติลถึงขั้นปฏิเสธระบอบอารมณ์ของเพลโตเกือบทั้งหมดหลังจากได้ข้อสรุปของตัวเอง